

Počátky Biskupské knihovny Biskupství královéhradeckého před více než dvěma sty lety...

Zdeněk Zahradník

V letošním roce 2022 si připomíná Biskupská knihovna Biskupství královéhradeckého v Hradci Králové 210. výročí svého založení.

Vznik knihovny se váže k osobě 15. královéhradeckého biskupa a později 2. olomouckého arcibiskupa Marii Tadeáše Trautmannsdorf-Weinsberga, který byl biskupem v Hradci Králové jmenován v roce 1794. V roce 1811 byl pak metropolitní kapitulou u sv. Václava v Olomouci zvolen arcibiskupem olomouckým, a proto rezignoval na post na biskupství královéhradeckém. Při odchodu na nové působiště daroval zdejšímu biskupství svou rozsáhlou soukromou knihovnu, aby tím přispěl kromě jiného k prohlubování vzdělání jak duchovních správců, tak studentů jím založeného teologického institutu.

O daru je sepsán podrobný předávací protokol se soupisem knih, který zahrnuje 3222 jednotek a je datován k 31. březnu 1812. Kromě dárce, který se zde podepsal již jako zvolený olomoucký arcibiskup, kapitolu při chrámu sv. Ducha zastupoval její děkan František Wurda a kanovník arcijáhen, známý malíř vedut a kartograf Jan Venuto. Jedním ze svědků byl i profesor dogmatiky Vincent Weber, který se stal prvním správcem knihovny.

Knihovna byla po několika letech umístěna v prvním patře biskupské rezidence, jak dokládá její inventář a popis z roku 1821. Zařízení knihovny sestávalo ze sedmi knižních regálových skříní z tvrdého dřeva s architektonicky iónskými sloupy a dvou menších regálů, v nichž bylo uloženo výše zmiňovaných 3222 svazků různého formátu a obsahu. Kromě toho měly být v prostoru knihovny dva obrazy s pozlaceným rámem a řezbami, stůl z měkkého dřeva se zásuvkou, 143 mědirytin s portréty papežů a osm mědirytin panovníků. O obrazech a mědirytinách soupis žádné bližší údaje neuvádí. Další část knihovny se v té době nacházela v kapli sv. Karla Boromejského, ve skříních, které údajně byly rovněž z tvrdého dřeva s iónskými sloupy.

Knihovna biskupa Trautmannsdorfa ale nebyla první knihovnou ve zdejším církevním prostředí, které obecně disponovalo dostatečným počtem osob znalých čtení (i psaní) a současně knihy nutně potřebovalo pro naplňování svého hlavního poslání. Proto jsou i v Hradci Králové doloženy pokusy o založení různých knihoven, případně soustředění určitých knihovních souborů.

Jako příklad lze uvést činnost zdejšího literátského bratrstva při chrámu sv. Ducha, které od počátku 16. století postupně shromáždilo vzácný soubor hudebních rukopisů, z nichž mnohé jsou unikátním dokladem hudebním, některé pak příkladem vynikající úrovně iluminátorského a knihařského umění.

Pravděpodobně nejznámější je tzv. Franusův kancionál (Codex Franus) z roku 1505, jehož donátorem byl Jan Franus, hradecký měšťan, soukeník, od roku 1489 konšel a od r. 1503 purkmistr města. Činnost bratrstva byla v roce 1784 nařízením Josefa II. zakázána a několik rukopisů je dnes uloženo v Muzeu východních Čech v Hradci Králové.

Konfesionálně, organizačně i účelově odlišné bylo působení jezuitského řádu, přesněji řečeno Tovaryšstva Ježíšova. Řád se od svého založení v r. 1534 soustřeďoval především na pastorační a misijní činnost a na oblast vědy a vzdělávání. Proto je více než pochopitelný jeho velmi pozitivní vztah ke knihám, což se projevovalo kromě jiného v tom, že v naprosté většině svých působišť zakládali jezuité nějaké formy knihoven, nebo alespoň vytvářeli rozsáhlé knihovní soubory. V českých zemích se řád zásadním způsobem zapojil do rozsáhlé rekatolizace po bitvě na Bílé hoře v r. 1620.

Do Hradce Králové přišli jezuité v roce 1632. I zde založili knihovnu, byť přesné datum jejího počátku neznáme. Naopak víme, že v roce 1639 při závěrečné fázi třicetileté války utrpěla určité škody v důsledku obsazení města vojskem generála Bannera.

Po válce v roce 1671 zahájili jezuité stavbu koleje, v níž byla již v roce 1704 prokazatelně umístěna řádová knihovna. Ta byla spravována podle vzoru pražské jezuitské knihovny v Klementinu a její fond byl tříděn podle praktických potřeb působení jezuitského řádu. Pro knihovnu byl veden katalog, jehož opis z r. 1774, tedy již po zrušení řádu v roce předchozím, je zachován. Knihovna v roce 1777 připadla královéhradeckému biskupskému semináři a podle předávacího protokolu čítala 2937 svazků. Nebyl to kompletní soubor, některé knihy zůstaly ve fondech tehdy založené veřejné c. k. Universitní knihovny.

Na příchod jezuitů do Hradce Králové navazovalo časově i založení královéhradeckého biskupství v roce 1664. Jedním z důležitých úkolů, které stály i před zdejším biskupstvím, byla otázka výchovy a vzdělávání kléru ve smyslu závěrů tridentského koncilu. To měly v jednotlivých biskupstvích zajišťovat nově zřizované kněžské semináře.

V Hradci Králové se rozhodl zřídit takový seminář biskup Becker v areálu bývalého purkrabství, který byl původně určen pro výstavbu biskupské rezidence. Adaptace purkrabské budovy začala roku 1709, kdy byl vysvěcen i základní kámen k seminárnímu kostelu sv. Jana Nepomuckého. Seminář byl dostavěn a připraven zahájit svůj provoz za biskupa Jana Adama Vratislava z Mitrovic v roce 1714, v následujícím roce bylo do semináře přijato prvních šest vikaristů.

Zdejší seminář působil v letech 1714–1802 coby kněžský dům, kde po skončení studia v generálních seminářích museli alumni ještě jeden až dva roky pobývat. I zde byli důrazně vedeni k četbě. Lze oprávněně předpokládat, že statuty seminářů doporučená literatura zde byla pro seminaristy k dispozici a že tvořila jakousi knihovnu. Biskupové byli též povinni sestavit seznam doporučených knih a poslat ho ke schválení ke dvoru. Panovník vydal 17. ledna 1789 seznam schválených knih pro semináře. Tyto knihy, pokud nebyly k dispozici v seminářích, měla podle svých možností rozeslat pražská univerzitní knihovna. V roce 1802 došlo k obnovení královéhradeckého semináře a byla založena i nová knihovna, která v následujícím roce převzala fond původního kněžského domu, který se stal základem pro nově vzniklou seminární bibliotéku. Ta byla posléze doplňována zápůjčkami a dary (odkazy) profesorů teologie a od r. 1814 byly knihy nakupovány i z příspěvků, které byli povinni hradit každoročně všichni bohoslovci. V témže roce došlo k velkému požáru, který zasáhl a poničil část fondu knihovny, zejména však ukládacích skříní, a shořela i část katalogů.

Ve fondu seminární knihovny převažovala především literatura duchovního zaměření. Zejména to byla různá kázání, životopisy světců, návody k rozjímání apod. Tituly byly většinou jazykově české. Příslušnost k původní seminární knihovně dokládají v mnoha svazcích dosud zachovalé otisky razítek či jiné vlastnické poznámky.

V rámci reformy semináře biskupem Trautmannsdorfem byla v roce 1802 založena i speciální knihovna teologického institutu, která sloužila v té době zároveň jako centrální diecézní knihovna a knihovna seminární. Knihovna institutu obsahovala především literaturu vědeckou, zejména z oborů církevních dějin, církevního a civilního práva, bibliistiky, apologetiky apod. Převažovala literatura německá a latinská.

Deset let po reformě královéhradeckého semináře v roce 1812 biskup Trautmannsdorf, který odcházel na nové působiště jako arcibiskup olomoucký, odkázal zdejšímu biskupství svou soukromou knihovnu. Ta tvořila základ dnešní Biskupské knihovny. Do ní posléze v průběhu 19. a 20. století přešly nejen zmiňované knihovny seminární a teologická, ale i jiné, které zde existovaly, jako např. knihovny bohoslovců a další.

Tím byly postupně položeny základy dnešní Biskupské knihovny Biskupství královéhradeckého, která si v letošním roce připomíná výše uvedené výročí i složitý vývoj zejména ve druhé polovině 20. století. Ale to je již jiná historie...

Z publikované literatury a z výsledků pramenného bádání Mgr. Ladislava Holoubka, archiváře diecézní kurie a knihovníka Biskupské knihovny, sestavil PhDr. Zdeněk Zahradník.

Kontakt na autora: knihovna@bihk.cz

Web: <https://www.bihk.cz/vzdelani-media/biskupska-knihovna>